

Een tapijt van bijen

Claudy Jongstra over biodiversiteit en de helende kracht van vilt

De mondiale zichtbaarheid van haar werk heeft het woord vilt bijna automatisch gekoppeld aan de naam Claudy Jongstra. Wereldwijd is ze dé expert als het gaat om het toepassen van de oeroude vilttechniek op grote formaten in kunstwerken. Dit voorjaar gaat het internationaal rondreizende project 'Woven Skin' van start. **Monika Auch**

1

Sinds eeuwen gebruiken Aziatische nomaden vilt voor het bouwen van hun draagbare huizen: de yurts. Twintig jaar geleden zag Jongstra op een tentoonstelling een yurt en de connectie met het materiaal kwam onmiddellijk tot stand. *'The rest is history'*. Ze stopte met haar werk als modeontwerpster, experimenteerde met vilt, maakte de kostuums voor Star Wars, ontwierp stoffen voor modeontwerpers als Alexander van Slobbe en Christian Lacroix en heeft nu werken hangen in het Museum of Modern Art in New York, het Catshuis in Den Haag en op veel meer openbare plekken. Ze won maar liefst zes internationale prijzen en investeerde in het uitbreiden van haar studio. 'Met het runnen van het bedrijf en de pr is intussen de helft van alle medewerkers bezig. Voor het maken van de viltwerken komen er nog veel meer helpers bij', zegt ze in een interview. De publieke aandacht gebruikt ze om actuele thema's zoals het omgaan met de natuur, met name het belang van biodiversiteit, aan de orde te stellen. Ze verbreedt daarmee samen met meer hedendaagse kunstenaars haar werkterrein van de toegepaste kunst naar *'social practice'* met projecten en installaties voortkomend uit een artistieke visie. Dit alles is bij Jongstra verbonden met het dagelijkse agrarische leven in Friesland. Sinds 2000 woont en werkt ze in Spannum op een boerderij. Een tweede kavel vlakbij in Húns heeft een

uitgebouwde schuur als werkplek en een biologische heemtuin waar planten voor het verven worden verbouwd. Ze heeft een schaapskudde van honderdvijftig Drentse heideschappen. Dit is de basis van waaruit ze haar oeuvre verder ontwikkelt, *'self-sustainable'* en met materiaal van eigen bodem: wol en verf. In 2015 startte ze educatieve projecten onder de naam 'Farm of the World'. Ze betreft hierbij met name kansarme jongeren uit de regio. In 2018 zal een internationaal rondreizend project – 'Woven Skin' – van start gaan.

Woven Skin

De geplande installatie bestaat uit een aluminium frame in een spiraalvorm, met een diameter van elf en een hoogte van twee tot drie meter, die volgens Jongstra een zaaddoos representeert. Op het frame wordt op de verschillende internationale tentoonstellingsplekken natuurlijk en/of gerecycled materiaal aangebracht. Onder de noemers behoud van lokaal erfgoed, duurzaamheid en community art en met de nadruk op de verbindende communicatieve elementen zal 'Woven Skin' een verzameling worden van inspirerende voorbeelden voor een betere wereld. Geplande bestemmingen zijn Groningen, Sicilië, New York, Buenos Aires en Los Angeles, met een afsluitende Europese tour.

Zintuiglijke kwaliteiten

Het aansprekende karakter van handgemaakte viltwerken komt door de viscerale eigenschappen die het uitstraalt. Het verschil met andere textiele technieken, zoals weven of breien, is het kliederige werken met wol, zijde of andere vezels, het soppen in water en zeep en daarmee het directe besef over de oorsprong. Je ruikt en voelt het schaap, de alpaca, het angorakonijn, de yak of de rups. Deze onmiddellijke zintuiglijke kwaliteiten maken viltten zo populair in de hobbywereld en in de educatieve sector. Alle kleuterklassen of scholieren worden rustig als ze gaan viltten. De Duitse kunstenaar Joseph Beuys (1921-1986) vermengde vilt met vet in zijn installaties. Het magische verhaal over zijn redding door nomaden na een vliegtuigcrash in de Karpaten aan het einde van de Tweede Wereldoorlog is onuitwisbaar in het publieke geheugen gegrift, mede door het associatieve koppelen van nederige oermaterialen met sterke emoties.

Schapevilt

Viltten komt op z'n eenvoudigst gezegd neer op het wrijven van losse strengen wol met water en zeep. De vezels van de wol gaan openstaan en in elkaar haken totdat ze een stof vormen. Het is mogelijk om een drager, zoals bijvoorbeeld organza, eronder te leggen om de vezels houvast te bieden. Door de vezels eventueel te kaarden¹ komen ze netjes naast elkaar te liggen. Bij het naaldviltten maak je gebruik van een naald met aan het uiteinde weerhaakjes. Door loodrecht in de wol te prikken wordt de wol aan elkaar vastgezet. Hoe meer weerhaakjes en hoe vaker geprikt, hoe steviger de wol aan elkaar komt te zitten. Bij deze techniek worden vezelvlies vaak in lagen op elkaar gelegd op het basisdoek.

De eigenschappen van de wol zelf zijn afhankelijk van het schapevilt en hun leefomgeving. Over haar kudde van Drentse heideschappen, zegt Jongstra: 'De kwaliteit van de wol heeft te maken met de leefomstandigheden van de schapen en hun voeding. Daarnaast beschermen schapen onze dijken omdat ze de grond aanstampen en kuiltjes maken waar plantenzaden in gaan nestelen. Het is een stuk levend erfgoed; hun horens staan in verbinding met de kosmos.'

Plantaardig verven

In 2016 wonnen Claudy Jongstra en tuinarchitect Stefan Jaspers op de befaamde Britse Chelsea Flower Show een van de begeerde medailles met hun AkzoNobel Honeysuckle Blue(s) Garden². De installatie bracht alle ingrediënten voor een verfproces bij elkaar: water dat kletterend in tobbes stroomt, grote kluwen grof gesponnen wol tussen prachtige kleurrijke verfvplanten - walnoot, wede, goudsbloem, brandnetel, veldzuring. Natuurlijk verven is de laatste jaren een hype met veel workshops en documentaties hierover. Aan het begin van haar werk met vilt gebruikte Jongstra ongeverfde vachten. Ze verfde korte tijd met synthetische pigmenten, maar de harde kleuren stonden haar tegen. In 2008 begon Jongstra haar eigen tuin.

2

Ze is een gedreven ambassadeur voor biodiversiteit en vertelt: 'Al het land eromheen is verontreinigd door de uitputting van de grond door overbebouwing. Ons stuk grond was schoon en op een dag zagen we een 20 cm dik tapijt van bijen en insecten over de planten zweven. Het was een bovenaards moment. Er waren lange tijd niet zo veel bijen in de omgeving gezien.' Ze begon zelf bijen te houden en vraagt boeren uit haar omgeving om wisselteelt te gebruiken en in de rustperiodes van de grond verfvplanten te verbouwen om de grond te ontzien. In de studio worden voortdurend verfexperimenten met schors, wortels en planten gedaan. Het lijkt eenvoudig, maar ook de pH-waarde van de zeep en de samenstelling van het water zijn van invloed op de kleuren van de wol. Ze is erg enthousiast over de volgens haar helende kwaliteiten van vilt en natuurlijke kleuren. In ziekenhuizen waar werk van haar hangt lopen patiënten en personeel erlangs puur voor de zintuiglijke, rustgevende belevenis ervan. Juist in de vaak steriele en strakke architectuur van ziekenhuizen bieden haar werken troost en contact met levende materie.

Werken op groot formaat

De studio van Claudy Jongstra wordt internationaal gezien als grensverleggend op het gebied van *concept design* voor architectuur. Ze zijn experts in het werken op groot formaat en het installeren van textiel, vaak in samenwerking met geluidstechnici. Wol heeft immers een dempend effect en het volume van de werken bepaalt de geluidskwaliteit van een ruimte. Jongstra vertelt over één van de vele opdrachten: het tapijt voor het Lincoln Center in New York. Het is zes meter hoog en vijftwintig meter lang, gemaakt van een viltmengsel van wol en zijde. Alle wandtapijten van de studio zijn 'site-specific', dat wil zeggen aangepast aan

3

het gebouw, aan de materialen van de architectuur en de doeleinden van het gebouw. 'Het is zelden dat je een witte wand met perfecte omstandigheden hebt. De opdracht ontstaat in samenwerking met de architecten, de opdrachtgever en de sponsors. Je moet elkaar vertrouwen', zegt ze. Het Lincoln Center was de eerste openbare plek in de Verenigde Staten waar ze werk voor maakte. Ze besloot om in plaats van monochroom te werken een groot schilderachtig gebaar met de kleur geel te maken. Het werk bestaat uit honderdvijftig unieke panelen die gezamenlijk één beeld vormen. Het grootste panel is 1,80 x 2 meter. De panelen werden in samenwerking met timmerlieden uit Brooklyn geconstrueerd en geïnstalleerd. De kleuren zijn grijs en geel en gemaakt zonder de toevoeging van verfstoffen, ontstaan door de natuurlijke kleuren van de diverse materialen. Korte tijd later kreeg ze de opdracht om ook de tegenoverliggende muur te bekleden. Dit ontwerp was experimenteler met een combinatie van vezels, handborduurselfsels en een reliëfachtige structuur. Enkele tijd later werd ze gebeld vanuit het Lincoln Center met de mededeling dat de muur 'een buik' begon te ontwikkelen. De hoge luchtvochtigheid in het zomerse New York liet het materiaal opzwellen. Omdat de panelen niet zijn vastgelijmd maar door stoffering en constructies overeind worden gehouden, kon het materiaal op natuurlijke wijze reageren. Met de afname van de luchtvochtigheid na de zomer veranderden de panelen terug in hun oorspronkelijke vorm.

Indigo, kamille en meekrap

In december 2017 verscheen een door Irma Boom vormgegeven boek over Jongstra. Het documenteert in vele afbeeldingen, een uitvoerig interview en essays het oeuvre en de denkwereeld van Jongstra. Getrouwd aan Jongstra's opvat-

tingen is het boek voor een deel niet in de harde synthetische CMYK-kleuren gedrukt, maar zijn deze vervangen door kleuren die plantaardige tonen imiteren. Mooi gevisualiseerd staan aan de zijkant, naast de afbeeldingen, de drukgangen met daarbij de namen van de verfvplanten: *chamomile* (kamille), *madder* (meekrap) en *indigo*.

Vooruitblik

Het reizende project 'Woven Skin' gaat in 2018 van start. Het wil met een 'hands-on'-groeierende installatie, met deelnemers op verschillende continenten, de aandacht vestigen op het belang van samenwerken en respect voor de natuur.

Monika Auch is beeldend kunstenaar en redactielid.

Noten

- 1 Kaarden en kammen zijn voorbereidingen waarbij de haren of vezels in dezelfde richting komen te liggen. Het kaarden gebeurt met een kam met stalen punten. Dit kan met de hand worden gedaan of met een kaardenmolen. Ook kun je meerdere kleuren wol kaarden zodat er een mengeling ontstaat die ook weer te gebruiken is bij het spinnen of viltten.
- 2 Auch, M. (2016). Verven met pigmenten uit eigen tuin. TxP, 237, 24-25.

Website

www.claudyjongstra.com

- 1 **Met indigo en meekrap geverfde wol.**
- 2 **Drentse heideschappen.**
- 3 **De calendula-oogst op Húns.**